

Anette Faye Jacobsen og Anne Løkkes bog med indledning (70 s.) og materialesamling er vel anbragt i denne sammenhæng, hvilket de har haft lejlighed til at demonstrere på kurser og i »Noter om historie og undervisning«. Familien, defineret som »de, der indgår i samme husholdning«, er et velegnet tema ikke blot til udviklings- og sammenhængsforståelsen, men også som skelet for eller nøgle til den øvrige danmarkshistorie. En »brugsanvisning«, bevidst gemt godt af vejen bag i bogen, hævder, at den blandt mange anvendelsesmuligheder kan bruges til en gennemgang af de sidste 400 års danmarkshistorie i sammenhæng. Det er at tage munden lidt for fuld; men bortset fra de sidste 50 år og med nogle mindre forbehold er anmelderen tilbøjelig til at give dem ret.

Allerede en diskussion med eleverne om bogens opbygning vil være et stort, første skridt. Den indledende fremstilling og materialesamlingen er inddelt i parallelle kapitler, der i princippet – men med velmotiverede undtagelser – dækker perioderne ca. 1600–1850, ca. 1850–1950 og ca. 1950 til i dag. Underafsnittene behandler de forskellige samfundsklasser defineret ud fra, hvordan familien skaffer sig sine livsforhold. Forfatterne påpeger fornuftigt vanskelighederne ved i praksis at trække præcise skel mellem klasserne og lever selv op til deres egen advarsel mod at nedvurdere – eller romantisere – tilværelsen i tidligere perioder. Afgørende for brugen af bogen som danmarkshistorisk »grundbog« er de korte socio-økonomiske indledninger til hver periodes familiebeskrivelser. De er generelt gode og letlæste – hele bogen er trykt i læsevenlige spalter – men der er behov for en lærer til at præcisere begreber som »feudalisme« og »kapitalisme«, til at tegne det politiske baggrundsbillede og til at påpege for firkantede formuleringer. Men bogen er først og fremmest en stor og dejlig materialesamling. Erindringer, billeder, tingbøger, opdragelsesskrifter, statistikker og grundplaner, ofte pædagogisk snedigt sammenstillet og med omhyggeligt udvalgte baggrundsuplysninger, bringer læseren og eleverne tæt på arbejdsforhold, samlivsformer, opdragelse og uddannelse, valg af ægtefælle, kærlighed, bevægende skæbner fra det såkaldte dagligliv for høj og lav. Eleven kan tale med fra første time, den historiske oplevelse fremkalder nysgerrighed og spørgsmål og åbner dermed mulighed for historisk forståelse.

Helt lydefri er samlingen dog ikke: en del billeder er så småt eller dårligt gengivet, at analysen må opgives; henvisningerne til teksterne mangler sidetal, og det er pædagogisk uheldigt med det voksende antal skriftlige elevarbejder, hvor dokumentation er et krav; og helt frustreret bliver den elev, der (s. 85) undrer sig over en fæstebonde, som stik mod al sædvane først gifter sig 10 år efter at have overtaget sin gård, men håber, at notetallet kan give forklaringen – her er »saksningen« af oversigten gået for hurtigt.

Bogen afsluttes med solide forslag til arbejdsspørgsmål til kilderne, et omfattende register og en kort, velgennemtænkt litteraturliste.

Helge Land Hansen

JOHS. NIELSEN: 1864 – Da Europa gik af lave. Odense Universitetsforlag, 1987, 443 s., ill. 292,80 kr.

John Nielsens trykte licentiatafhandling gør krav på opmærksomhed både af metodologiske grunde og på grund af indfaldsvinkel og valg af kildemateriale.

Derudover er den et bidrag til den mere end hundrede år gamle diskussion om sammenhængen mellem krigsforløbet i året 1864 og stormagternes relationer til de involverede parter: Danmark på den ene side og de store tyske stater på den anden. Endvidere kan bogen betragtes som et indlæg i debatten omkring »magtanvendelsens rolle i historien«. Og endelig rejser den igen spørgsmålet om ansvaret for Danmarks nederlag.

Når det gælder den internationale politik fremlægger John Nielsen intet nyt, men gentager kun de i den traditionelle forskning dominerende og hævdvundne standpunkter. Grunden ligger dels i kildematerialets begrænsninger, dels i den utilstrækkelige udnyttelse af de kilder der faktisk anvendes, og dels i manglende litteraturkendskab. Det første kritikpunkt gælder således det franske materiale, det andet det russiske. Et eksempel på det tredje kritikpunkt er den overfladiske brug af A. G. Mazours artikel, »Russia and Prussia during the Schleswig-Holstein Crisis in 1863« (1941), der om rigtigt benyttet kunne have gjort forfatterens analyse af den russiske politik mindre skematisk, og skabt grundlag for en stillingtagen til P. Linstows kritiske indvendinger mod Erik Møllers »Helstatens Fald« (1958).

Større interesse vækker forsøget på at anvende Clausewitz' teori om forholdet mellem krig og politik på henhv. den danske og den preussiske regeringspolitik. Nye indsigter giver også analysen af de egentlige krigshandlinger og den kritiske vurdering af den danske og den tyske faglitteratur. Centralt står forfatterens forsøg på at rehabilitere den danske hær i spørgsmålet om rømningen af Dannevirke. Militærledelsen, dvs. general de Meza og generalstabschefen, oberst H. A. T. Kauffmann, fritages helt og holdent for ansvaret og skylden for det påfølgende nederlag, og anklagen rettes i stedet imod politikerne i den national-liberale lejr og dennes presse. Her inddrages nyt og værdifuldt kildemateriale fra Forsvarets arkiver og fra personarkiverne. Alligevel forekommer denne fordømmelse af regeringspolitikken og ikke mindst af regeringen Hall alt for generaliserende. Heller ikke synes det begrundet at sammenstille fejltagelser begået af Hall med de fejltagelser som den efterfølgende regering under Monrad begik. Hall greb rigtig nok forkert i de sidste måneder af 1863, men hans politik i marts 1863 i forbindelse med marts-patentet og politikken i sommeren 1863 forekommer mig i det store og hele både realistisk og korrekt. Der var jo mange forskellige forhold, som krævede en hurtig handling: udbruddet af opstanden i Polen, Palmerstons tale den 23. juli, den spirende konflikt om hegemoniet i det Tyske Forbund mellem Østrig og Prøjsen, Bismarcks strid med parlamentet, og endelig den tilsyneladende fremgang i Danmarks forhandlinger med Sverige om militært og politisk samarbejde. At disse forhandlinger mislykkedes var næppe den danske regerings skyld. Regeringen kan heller ikke uden videre anklages for at have forsømt forsvarspolitikken, selv om nedskæringer i krigsbudgettet netop i 1862/63 virker som en alvorlig fejltagelse. Derimod var undervurderingen af Bismarcks diplomatiske evner og Prøjsens militære kapacitet en stor fejl – men den delte danskerne med hele det øvrige Europa. Svagt i fremstillingen står også Johs. Nielsens forsøg på at rehabilitere Krieger og fritage ham for ansvar for Danmarks diplomatiske nederlag under London-konferencen. Denne fremragende jurist med de store intellektuelle evner viste sig jo at være en elendig politiker og diplomat. »Politik ist eine Kunst des Möglichen« – har Erich Ewerth skrevet. Men Kriegers optræden i Londen vidner netop om manglende fleksibilitet og brist i situationsvurderingen. De meddelelser, han sendte til København, bekræf-

tede som bekendt Monrad i troen på regeringens fejlslagne politik. For det var Krieger og ikke Quaade, Monrad nærrede tillid til.

Historikerne genoplever fortidens fænomener og søger at perspektivere deres konsekvenser. Men bør man virkelig gå så langt i sine konklusioner som Johs. Nielsen, der postulerer at begivenhederne i 1864 fik indflydelse på vort århundredes verdenskrig? Man har hørt om historikere som anklagede den russiske kansler A. M. Gorkakov for at være skyldig i udbruddet af den 1. verdenskrig (Lord Redesdale). Men indtil nu har der mig bekendt ikke været nogen der hævdede at begivenhederne i 1864 fik indflydelse på den 2. verdenskrig.

Emanuel Halicz

NIELS FINN CHRISTIANSEN: Arbejderbevægelsens forhistorie. Træk af den tidlige danske arbejderbevægelses politiske og sociale udvikling 1848 til 1880. SFAH Skriftserie, nr. 18. Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, København, 1986. 188 s., ill. Medlemspris 100 kr., i bogladen 120 kr.

Blandt mange, som har engageret sig i den sidste snes års udforskning af den danske arbejderbevægelses historie, har det længe været anset for en væsentlig opgave at integrere resultaterne af den støt voksende primære forskning i en bred analytisk fremstilling baseret på marxistisk teori. Niels Finn Christiansen, der som forsker, lærer, redaktør m.m. har været en udførende kraft i den nuværende, anden generation af arbejderklassens historikere, er selvskreven til opgaven.

Bogens kyndige om end summariske beretning om de væsentligste begivenheder og forhold samt dens opdeling i korte velkrevne kapitler (i en klar, enkel og jargonfri stil) skulle lette læsningen for bredere kredse, mens professionelle historikere og andre samfundsforskere kan hente inspiration i forfatterens ubesværede måde at flette de konkret fortællende beskrivelser ind i præcise, teoretisk styrede analyser med en sikker sans for relevans og nuancer. De mange kapitler er i virkeligheden kædet sammen i en logisk struktureret helhed, hvor man kan skelne fire hoveddele med tyngdepunktet i den tredje omkring Louis Pio. Den første del (kap. 2-5) er en kronologisk og teoretisk bredt anlagt analyse af forandringerne i hele det danske samfunds klassestruktur fra ca. midt i det 18. årh. og derved en præcisering af de økonomiske og sociale vilkår for klassekampen. Der er således lagt op til en bred fortolkning af Danmarks historie, når forfatteren fortsætter med den næste hoveddel, som beskæftiger sig mere specielt med de politiske begivenheder og ideologiske holdninger til »arbejderspørgsmålet« i perioden fra den borgerlige demokratiske revolution i 1848 til Pios fremtræden i 1871, herunder de københavnske arbejderforeningers rolle (kap. 6-9). Bogens centrale stykke omkring Pio, Internationale, Gimlekongressen m.v. (kap. 10-16) rummer en rigt facetteret analyse af den socialistiske bevægelses teori og praksis – både dens styrke og begrænsninger. Den sidste del (kap. 17-20) beskæftiger sig mere indgående med den faglige kamp og de organisatoriske erfaringer, herunder forsøgene på organisering af arbejderkvinderne, den organisatoriske adskillelse af partiet og fagforeningerne og den næsten totale udslettelse af bevægelsens organisationer under den økonomiske krise i slutningen af 1870erne. Det sidste kapitel minder læseren om bevægelsens genopbygning i